

Маргарита Кривенко,

бібліограф відділу літератури іноземними мовами
Львівської обласної наукової бібліотеки

Вадемекум світового енциклопедичного письменства у Львівській іноземній книгозбірні

Довідковий апарат - найрізноманітніші енциклопедії, словники, довідники - займає важливе місце в науково-дослідницькій роботі та довідково-бібліографічному обслуговуванні читачів у бібліотеці, забезпечуючи точність, оперативність, актуальність.

Потреба в таких виданнях зростає. Водночас вони, особливо якщо унікальні й рідкісні, є гордістю кожної книгозбірні та приватної колекції. Таким цінним фондом володіє Львівська бібліотека іноземної літератури (з 1976 р. - відділ літератури іноземними мовами Львівської ОНБ).

Автор аналізує окремі видання масиву, прослідковуючи, як людський геній творить ці духовні скарби.

*«Навчайся усього і побачиши,
що ніщо не є зайвим»
(теолог Хугон, який вважав, що
мудрість - найвище добро, до
якого кожен повинен невідступно
прямувати)*

Дух енциклопедизму зародився в античній Греції, і поняття епκυκλίου παιδεία (коло знань) не асоціювалося з написаним твором, що охоплює інформацію про досягнення людського розуму, а тлумачилось як певна освітня програма.

Давні греки, а слідом і римляни, тільки-но відкривали таємниці світу. На звання перших енциклопедистів зі стародавніх грецьких мудреців заслуговують хіба Демокрит* з Абдери та учень Платона - Арістотель зі Стагіри.

Першим римським енциклопедистом вважається Марк Порцій Катон. Першу працю в історії виникнення й розвитку енциклопедій, яку вже сміливіше можна назвати ен-

циклопедією, створив найвідоміший римський ерудит своєї епохи Марк Теренцій Варрон.

Епоха середньовіччя породила й донесла до нас ім'я єпископа Ісидора з Севілли, який створив «Origines» чи «Etymologiae» в 20-ти томах (VI ст.). Працю написано латиною, присвячено семи музам і розраховано та пристосовано для духовенства.

Першою в історії енциклопедією пера жінки (створена Геррад - ігуменею монастиря) була «Hortus deliciarum» («Сад розкоші», 1180 р.).

Це видання нараховувало 636 мініатюр - справжня іконографічна скарбниця з життя XII ст.

Другою жінкою з науковими зацікавленнями була також ігуменя монастиря - Гільдегард. Її твори «Physica» та «Causae et Curae» - то енциклопедії фахові (медична й фармацевтична) - єдині свого роду віддзеркалення медичної науки XII ст.

Вершиною середньовічного енциклопедичного письменства був створений у 1244-1254 рр. домініканцем Вінцентом де Бова твір «Speculum maius», або «Велике дзеркало» (в 32 книгах). Це остання велика енциклопедія. В другій пол. XIII ст. помітна тенденція до відмови від енциклопедій-гігантів. Виникла потреба в виданнях зручніших і не таких коштовних. Були вони суто популяризаторськими, адресованими не лише найосвіченішим читачам з духовних та університетських кіл, а й пересічним покупцям. Ось чотири з них: перша - «De naturis rerum» («Про природу речей») англійця Олександра Некхема. Друга - «De proprietatibus rerum» («Про властивості речей») теж англійця, францисканця Бартелели. Автором третьої - «De naturis rerum» - був француз Том з Кантемпре. Четверта мала енциклопедія - «Compendium Philosophiae» - була анонімною (датована бл. 1300 р.).

Іншої природи відкриттям були перші енциклопедії, які відійшли від латини - есперанто тогочасних інтелектуалістів - а відважно сягнули мови «вulgарної», тобто народної. Зокрема, італійський дипломат і письменник Брунетто ді Латіні написав у 1262-1268 рр. «Li livres dou tresor» («Скарбницю»), французькою (був в еміграції у Франції).

«Божественна комедія» Данте Аліг'єрі - учня Брунетто, заслуговує називатися енциклопедичною поемою, оскільки охоплює всю науку свого часу - від граматики до політики та астрономії.

Енциклопедія в середньовіччі - явище не лише європейське. Близький і Далекий Схід від цього періоду збагатився різного роду енциклопедичними творами.

Першим енциклопедистом арабського світу називали іракійця Джагіза (IX ст), який створив семи-томну «Книгу звірів».

XV ст. породило в Китаї найбільший енциклопедичний твір в історії людства - «Великий словник імператора Юнг-Ло», що нараховував понад 11 тис. томів і охоплював 22817 розділів. Це була алфавітна енциклопедія з таких галузей, як астрономія, медицина, ворожіння, релігія, мистецтво. У порівнянні з цим китайським динозавром енциклопедичної фауни найбільші твори Заходу, навіть Вінцента де Бова, виглядали мурашками.

Уперше в Європі слово «енциклопедія» французькою мовою як термін з'явилося в 1532 р. в творі французького письменника-гуманіста Франсуа Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель», аби охопити широчінь знань, яку прагне досягнути людина епохи Ренесансу, щоб здобути звання вченого.

У XIX ст. відомий французький лексикограф Еміль Літре подав таку дефініцію енциклопедії: «Сукупність знань, зібраних в одному творі або в одній голові».

Близькі до енциклопедій словники (від латинського «dictionarium»). Інколи ці назви зміщували, вживали взаємозамінно або навіть ототожнювали. Прикладом є назва Великої Французької Енциклопедії: «Енциклопедія, або тлумачний словник наук, мистецтв і ремесел».

Попри досить істотну різницю між енциклопедією та мовним словником народилося видання, що має певні риси й енциклопедії, і словника - т. зв. енциклопедичний словник, або лексикон (межа XVII і XVIII ст., Франція). Охоплюючи тоді дві-три споріднені галузі, лексикон мав специфічний характер і відіграв особливу роль, торуючи дорогу сучасній загальній енциклопедії.

У другій пол. XVIII ст. в Німеччині популярні настільні енциклопедичні словники стали називати «Konversationslexikon».

1805 р. німецький книгопродавець і видавець Фрідріх Арнольд Брокгауз заклав в Амстердамі вели-

ку видавничу фірму. У 1817-1818 рр. вже відоме видавництво переїхало до Лейпцига і стало головним видавничим осередком у Німеччині.

Перше видання лексикону Брокгауза вийшло в 1809 р. Успіх спонукав видавця до випуску в 1812 р. другого видання в 10-ти томах. Лише в XIX ст. було видано 14 видань і саме 14-те знаходиться в нашій бібліотеці (в 16-ти томах і 17-й додаток). (Brockhaus Konversations-Lexikon. [im 17 Bd.]. - 14 vollst. neubearb. Aufl. - Bd.I. - Berlin und Wien: J.A. Brockhaus in Leipzig. 1898. - 1018, [2] s.; 71 Taf., darunter 8 Chromotaf., 25 k. Und Pläne und 100 Textabb).

Брокгауз удосконалив цей новий вид зручного популярного лексикону, котрий принципово відрізнявся від наукових енциклопедичних словників, адресованих елітарним покупцям (особливо у Франції), чи від відомої Енциклопедії Британіка, основою якої був дидактизм і обширні статті, а в результаті - недостатня повнота.

Оригінальна формула Брокгауза мала незаперечні переваги. Це, передусім, легкість і зручність консультації завдяки екстремальному алфавітному поділу інформації. Для менш вимогливого покупця такого роду енциклопедичні видання ставали ідеальним, незамінним джерелом знань про світ.

З німецьких лексикографів XIX ст. особливої уваги заслуговує Йозеф Мейер і його справа. Цей гуманіст і книговидавець 1826 р. заклав у Готі видавництво під назвою Бібліографічний інститут (у 1874 р. перебазувалося до Лейпцига). Спершу в ньому друкувалися дешеві серії німецьких класиків та іноземні науково-популярні книжки. Незабаром видавництво стало спеціалізуватися на енциклопедичних публікаціях, а більший розголос поза межами Німеччини приніс йому Великий конверсаційний лексикон для груп освічених (Das grosse Konversations-Lexikon für die gebildeten Stände), перше видання якого з'явилося в 1840-1855 рр. в 46-ти основних та 6-ти додаткових то-

мах. Мейер дотримувався таких принципів: інформувати ширше, ніж Брокгауз, зокрема в галузі природничих наук, техніки й торгівлі, бути дешевшим, ніж енциклопедія Ерша і Грубера. Зрозуміло, видання Мейера не було популярним: 52 об'ємних томи охопили близько 1 млн. гасел, проте відгуки спеціалістів були позитивними.

П'яте і шосте видання виходили вже за наслідників засновника.

У нашій бібліотеці зберігається п'яте видання - не *Grösse*, а *Meyers Konversations-Lexikon* у 19-ти томах. Його повна назва звучить так: «Конверсацийний лексикон Мейера - інформаційний твір з загальної науки». (*Meyers Konversations-Lexikon: Ein Nachschlagewerk des allgemeinen Wissens: [im 19 Bd.]. - 5 ganz. neubearb. Aufl. - Bd. I. A bis Aslaug. - Leipzig und Wien: Bibliogr. Inst., 1897. - 1019, [6] s.; mehr als 10500 Abb. Im Text und auf 1088 Bildertaf., K. und Plänen.*)

Це видання в гарних напівшкіряних оправах, оздоблене ілюстраціями, кольоровими й чорно-білими планшетами, вклейками, таблицями і картами високого графічного рівня.

Нову епоху видавництва з нагоди 125-ї річниці першого лексикону Мейера започаткував виданий у Лейпцигу Новий лексикон Мейера (1961-64 рр.) у 8-ми томах, опрацьованих 600 відомими спеціалістами. Охопив 100 тис. гасел - тобто в 2,5 рази більше, ніж 24-томна Енциклопедія Британіка. Звичайно, гаслові статті в Мейера значно стисліші. Лексикон уміщує 8 тис. ілюстрацій у тексті і близько 500 на вкладках, понад 600 карт. У назві відмовилися від традиційного, але неактуального прикметника «конверсацийний»: *Meyers Neues Lexikon: Im 8 Bd. - Leipzig: VEB Bibliogr. Inst., 1961-1964. Bd. I. - 1961. - 948 s.; K., ill.*

Поряд з великим лексиконом Мейера вийшов і малий конверсацийний лексикон у шести томах (6 тис. стор., 520 іл.). У нас є 10-те його видання (*Meyers Kleines Lexikon: [Im 3 Bd.]. - 10 völlig neubearb. Aufl. - Leipzig: VEB Bibliogr. Inst., 1967-1968. Bd. I: A - Globus. - 1967. - 884 s.; ill.*

У наших фондах зберігаються також *Meyers Universallexikon* у чотирьох томах та однотомний *Meyers Lexikon A-Z; Meyers Universal Lexikon. [Im 4 Bd.]. - 3 Aufl. - Bd. I. A-Finanz. - Leipzig: VEB Bibliogr. Inst., 1980. - 720 s.; Meyers Lexikon A-Z. - 1 Aufl. - Leipzig: VEB Bibliogr. Inst., 1974. - 1060 s.*

На прикладі німецьких енциклопедичних видань добре прослідковуються поліграфічне виконання та художнє оформлення їх у минулому. Ілюстрації суттєво доповнюють зміст, а графічні шати енциклопедії дуже прикрашають її. Однак вишукані шкіряні палітурки з позолотою так підвищують її ціну, що книга стає елітарною - доступною лише для небагатьох.

Прекрасно поставлена німецька лексикографія мала своїх суперників і найбільшого з них - у сусідній Франції. Тоді, коли вже з другої пол. XIX ст. синонімом поняття «лексикон» чи «енциклопедичний словник» на німецькомовній території Європи були Мейер і Брокгауз, то в франкомовному світі таке ж значення мало ім'я Лярусс.

Майбутній поет і драматург, педагог, видавець, літератор, лексикограф, ерудит П'єр Лярусс народився 23 жовтня 1817 р. і, за переказами, ще юнаком задумував свою майбутню енциклопедію. У 1852 р. він заклав видавничу фірму*, де спочатку виходили написані ним шкільні підручники, науково-популярні книжки з різних галузей знань, але прославив її енциклопедичний відділ.

Найбільш абсорбуюча й улюблена праця П'єра Лярусса - його Великий універсальний словник XIX ст., подібного якому ще не було. Він став автентичним свідомством свого часу.

Поряд з багатотомними енциклопедичними творами Лярусса постійний успіх мав маленький твір, створений за принципом: усе в одному томі. Малий Лярусс (*Petit*

Larousse) своїми коренями сягає складеного П.Ляруссом у 1856 р. Словника французької мови. Цей словник (протягом XIX ст. неодноразово доповнювався) у 1879 р. збагатився численними ілюстраціями, щоб у 1905 р. стати *Petit Larousse illustré*, а з 1924 - *Nouveau Petit Larousse illustré* - всесвітньовідомим однотомним енциклопедичним словником.

У нашій книгозбірні є Малий ілюстрований Лярусс і Новий малий ілюстрований Лярусс. (*Petit Larousse illustre: Nouveau Dict. Encycl. / Publie de C.Auge. - Paris: Libr. Larousse, 1907. - 1664 p.: 5800 Grav., 130 Tab., 120 c.: Nouveau Petit Larousse illustré: Dict. Encycl. / Publie de C. et P.Augé. - Paris: Libr. Larousse, 1959. - 1791 p.: 4130 ill.*)

Малий Лярусс має характерну, єдину в своєму роді конструкцію: ділиться на словникову та енциклопедичну частини, котрі відділені «рожевими сторінками», які містять латинські та іноземні звороти (пропорції: ч. I - «французька мова» - 1066 с.; «рожеві сторінки» - 33 с., ч. II - історія, географія - бл. 560 с.).

Подібну структуру перейняли й сучасні французькі енциклопедичні словники, наприклад, *Le Robert: Dict. D'aujourd'hui: Lang. fr., histoire, géographie culture gén. - Paris: Dict. Le Robert, 1991. - 2047 p.*

Малий Лярусс настільки популярний, що його майже неможливо придбати в антикваріатах. З'явилися також варіанти словника, серед яких *Larousse de poche* - кишенькове видання (*Larousse de Poche: Dict. De noms communs, des noms propres, precis de grammaire. - Paris: Larousse, 1991. - 719 p.*).

Для популяризації своєї продукції «*Librairie Larousse*» винайшла оригінальний і відомий тепер у всьому світі фірмовий знак (1898 р., автор - художник-графік Ежен Грас), що являє собою постать привабливої жінки, так звана «*Semeuse*», яка енергійно роздмухує пух кульбаби - розсіває знання.

Чималу галерею лексикографів та великий арсенал довідкових видань мають слов'яни.

* Видавництво «*Librairie Larousse*» пізніше залишилося в руках родинної династії.

У поляків особливої уваги заслуговує книговидавець Самуель Оргельбранд. Він першим у Польському королівстві застосував парову машину для приведення в дію друкарських верстатів. Саме з друкарського верстата Оргельбранда зійшли в 1859-1868 р. 28 томів його найбільшого й найамбітнішого творіння - Загальної енциклопедії (Encyklopedia Powszechna), яка до другої світової війни не мала конкурентів.

Найвідомішим після енциклопедії Оргельбранда польським енциклопедичним твором вважається Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana (Велика Загальна Ілюстрована Енциклопедія). Ініціаторами її видання були в 1889 р. тогочасні редактори тижневика «Wędrowiec» Юліан Грановський і Сатурнін Сікорський, який став головним видавцем. (Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana. T.1-2. A - Ammophila. - Warszawa: Naklad i druk S.Sikorskiego, 1890. - 1048 s.)

У 1892-1914 рр. вийшло 55 томів в 28-ми фоліантах. Перша світова війна перервала працю на гаслі «Patrokles». У нас 18 томів цієї Енциклопедії.

Відзначимо ще 18-томну загальну енциклопедію видавництва Гутенберга в Кракові, друк якої було закінчено в 1932 р. (Wielka ilustrowana Encyklopedia Powszechna. - T. I. A - Assuan. - Kraków: Wyd-wo Gutenberga, [S.a.]. - 320 s.)

Нову еру в історії польської енциклопедії відкрила через століття після появи першого тому енциклопедії Оргельбранда Мала Encyklopedia Powszechna PWN (1959). Друге, заново опрацьоване видання Малої Загальної Енциклопедії 1969-1973 рр. (наклад 798 тис. прим.) умістило близько 32 тис. гасел. (Mala Encyklopedia Powszechna PWN. - I-e wyd. - Warszawa: PWN, 1969. - 1200 s.; il.)

Проте малі однотомні енциклопедії, хоча й дуже функціональні та зручні, не давали повної і глибокої інформації. Тому вже в 1957 р. з'явився проект Wielkiej Encyklopedii

Powszechnej PWN. 12 її томів (накладом 178 тис. прим., загальним обсягом близько 10 тис. сторінок), з'явилися в 1962-1969 рр., а в 1970 - додатковий 13-й том. (Wielka Encyklopedia Powszechna PWN. - I-e wyd. - T. I. A - Ble. - Warszawa: PWN, 1962. - 837, [1] s.; il.)

Ця енциклопедія охопила 82 тис. гасел, з них 5 тис. обширних оглядових статей. Опрацьовувало її близько тисячі авторів.

Слідом за великою з'явилася енциклопедія середнього обсягу. Значний успіх мала видана в 1973-1976 рр. чотирьохтомна Encyklopedia Powszechna (загальний наклад 760 тис. прим.) (Encyklopedia Powszechna PWN. - I-e wyd. - T.I. - Warszawa: PWN, 1973. - 831 s.; il.)

Panstwowe Wydawnictwo Naukowe (Державне наукове видавництво), спеціалізоване на виданні загальних енциклопедій, видає й лексикони. Великим видавничим відкриттям стала на зламі 1984/1985 рр. Literatura polska - przewodnik encyklopedyczny в двох томах - перша в Польщі літературна енциклопедія. Читач знайде в ній повну інформацію про польську літературу і споріднені з нею галузі. Охоплює 5 тис. біографічних і предметних гасел. (Literatura polska: Przewod. Encykl. - T.I. A - M. - Warszawa: PWN, 1984. - 702, [1] s.)

Чехи вже в середині XVII ст. пишалися знаменитим енциклопедистом - Яном Амосом Коменським (1592-1670). Нині енциклопедичне письменство Чехії має чималий доробок. У нашій книгозбірні зберігається шеститомна Mala Československá Encyklopedie, видана Енциклопедичним інститутом Чехословацької Академії наук. (Mala Československa Encyklopedie. T.3. I - L. - Praha: Academia, 1986. - 903 s.; il.)

Великою популярністю користуються: Malý encyklopedický slovník. A - Ž. - Praha: Academia, 1972. - 1455 s.; Ilustrovaný encyklopedický slovník. - Ž.3. Pro - Ž. - Praha: Academia, 1982. - 975 s.

У нашій книгозбірні є чимало енциклопедій з різних галузей знань (Encyklopédia literarnych diel. -

Bratislava, 1989; Malá encyklopédia matematiky. - Bratislava, 1982), а також основна загальна словацька енциклопедія (Encyklopédia Slovenska. - Ž.I. A - D. - Bratislava: Veda, 1985. - 617 s.; il.)

Давніми енциклопедичними традиціями славляться угорці. Однією з популярних енциклопедичних позицій середини ХХ ст. є Új magyar lexikon (Новий угорський лексикон), виданий у 1959-1962 рр. в 6-ти томах з додатком. Уміщує 40 тис. гасел. Наклад - 25 тис. прим. (Új Magyar Lexikon. - K.I. A-C. - Budapest: Akadémiai Kiadó, 1959. - 536 old.)

Болгарія має скромніші здобутки, однак і вона може похвалитися кількома загальними та спеціальними енциклопедіями. До нових найвідоміших болгарських енциклопедій належить Кратка Българска Енциклопедія в 5-ти томах (1963-1970). (Кратка българска енциклопедія: В 5 т. - Т.1. А - Гера. - София, 1963. - 636 с.)

Потреби в енциклопедіях в Югославії були великі: статистика свідчить, що донедавна кожний третій мешканець країни мав енциклопедію. У нашій бібліотеці зберігається гарно видана, багато ілюстрована Enciklopedija Jugoslavije. - V.I. A - Bosk. - Zagreb, 1955. - 708 s.; il.

Ми оглянули найреспектабельніші загальні енциклопедії різних країн. Проте кожна з них має ще силу-силенну енциклопедій галузевих і спеціальних, які стають дедалі популярнішими.

Жодного слова ще не було сказано про англомовні енциклопедичні видання. І ось чому: на жаль, найавторитетніших англомовних універсальних енциклопедій (Енциклопедії Британіка, Енциклопедії Американа) ми не маємо, бо їх вивезли в 1951 р. з нашої книгозбірні до Москви у Всесоюзну бібліотеку іноземної літератури. Не полишаємо надії, що хоча б одну з них усе ж придбаємо. Тому й хочеться пригадати історію виникнення Британіки, яка дивує своєю незрівняною життєвістю, адже нараховує майже 230 років.

Власне Енциклопедія Британіка разом із сучасними їй німецькими

лексиконами започаткувала приблизно з середини ХІХ ст. нинішню еру в енциклопедичному письменстві. Найбільша заслуга в її створенні належить шотландським джентльменам другої пол. ХУІІІ ст., зокрема Коліну Макфакігару, який видав і видрукував перше видання (співпрацював з ним гравер Андре Бел). Трьохтомна енциклопедія вийшла in quarto в 1768-1771 рр. в столиці Шотландії - Единбурзі.

Міжнародну славу Британіці принесло сьоме видання в 21 томі (1830-1942). Уперше для нього впроваджено генеральний індекс для цілого комплексу. Восьме видання ще більше зміцнило реноме Енциклопедії, а деякі статті в ній почали вважатися класичними і передруковувалися протягом століття.

Наскільки Велика Французька Енциклопедія прагнула передусім поширювати правду й нову революційну науку, настільки Енциклопедія Британіка переслідувала іншу мету, яка, зрештою, утрималася аж донині - придатність (корисність). У ній переважає не ідейний, а радше відтворувальний зміст. Англійці у всьому консерватори.

Енциклопедія Британіка була найвідомішим і, як уже згадувалося, найтривалішим енциклопедичним твором у англomовному світі. Однак, крім неї, є й інші енциклопедії, зокрема в нашій книгозбірні є *The Columbia Encyclopedia*, дуже популярна і розрахована, в основному, на студентів та бізнесменів. Сучасніша енциклопедія - *The New Columbia Encyclopedia* - широко охоплює країни Третього Світу. (*The Columbian Cyclopedic: In 32 vol. - Vol 2. Anoint - Ausonia. - Buffalo; N.Y.: Garretson, Cox & Co., 1897; The illustrated Columbia Encyclopedia. - 3-rd ed. - Vol.I. A-Apu. - N. Y.; London: Columbia Univ. Press, 1963. - 308 p.; ill.*)

Поданий тут неповний перегляд свідчить про широчінь потреби в енциклопедичних виданнях. Наше ХХ ст. є епохою великих досягнень у цій галузі. Багато енциклопедій - і спеціальних, і загальних - зараховуються до бестселерів, отже, «енцик-

лопедичний голод» не зменшується.

І сьогодні діє магія відомих назв і відомих видавничих фірм Лярусс, Брокгауз, Мейер. Однак поряд з енциклопедіями Британіка, Італіана до конкурентної боротьби все відважніше стають енциклопедії нової доби, такі як: *The World Book Encyclopedia: [In 22 vol.]. Vol. I. A. - Chicago: World Book, Inc., 1994. - 1004 p.; ill.*

Вона не гірша за структурою, оформленням; у ній подано нову інформацію про Україну, об'єднану Німеччину тощо.

Які ще не використані можливості вимальовуються перед енциклопедією?

Досягнення техніки впрягаються в колісницю енциклопедій від середини ХХ ст. Все досконаліші комп'ютери допомагають на кожному етапі опрацювання енциклопедичних творів. Більше того, ще в 1958 р. на всесвітній виставці в Брюсселі демонструвалося на той час сенсаційне досягнення - електронний Лярусс. Сьогодні це вже поширена практика. Електронні енциклопедії мають, без сумніву, велике майбутнє. Однак чи завжди це буде надійна, зрозуміла і повна інформація? Адже наймудріші машини виявляються інколи менше точними, ніж людський розум. Отже, не варто повністю автоматизувати засоби наших знань. Бо, можливо, прийде така хвилина, коли охопить нас меланхолія за тим, що не з'явиться вже новий Арістотель!

Демокрит (прибл. 470 або 460 до н.е. - помер дуже старим) з міста Абдера (Фракія). давньогрецький філософ, один з засновників античної атомістики. Ветлиці розвив учення про атараксію.

Арістотель (384-322 до н.е.), давньогрецький філософ і вчений. У 335 р. заснував Лікей, або перипатетичну школу. Засновник формальної логіки, силогістики. Головні твори: логічний звід «Органон» («Категорин», «Об истолковании», «Аналитики» 1-а та 2-а, «Топіка»), «Метафізика», «Фізика», «О возникновении животных», «О душе», «Етика», «Риторика», «Поэтика».

Катон (Cato) Старший (234-149 до н.е.), римський письменник. Зберігся його трактат «О земледелии».

Варрон Марк Теренцій (Varro) (116-27 до н.е.). Автор понад 74 праць (більшість до нас не дійшла) з історії, літератури, філософії, історії, математики тощо. Збереглося повністю «Сельское хозяйство». Організував у Римі публічну бібліотеку.

Ісидор Севільський (Isidorus Hispalensis) (бл. 560-636), архієпископ Севілли (з 600 р.), автор «Етимологии», своєї енциклопедії раннього середньовіччя, «Истории королей готов».

Гільдегард (Hildegard), 1098-1178, абатиса монастиря Рупенсберг (поблизу Бінгеня).

Вінцент з Бова (Vincent de Beauvais, Vincentius Bellovacensis), педагог, монах-домініканець. Написав «Велике зеркало» (1473, т.1-4). На початку ХІУ ст. в енциклопедію було вміщено 4-ту частину - «Зерцало морали».

Данте Аліґ'єрі (Dante Alighieri) (1265-1321), італ. поет. Поема «Божественна комедія» (1307-21), видано 1472) у 3 частинах («Ад», «Чистилище», «Рай») і 100 піснях. Поетична енциклопедія середніх віків.

Рабле Франсуа (Rabelais) (1494-1553), французький письменник. Автор «Гаргантюа і Пантаґрюель» (кн. 1-4, 1533-1552; кн.5. - опубл. 1564) - енциклопедичний пам'ятник культури франц. відродження.

Мейєр Йозеф (1796-1856) (Meuser 9.05.1796, Гота - 27.06.1856), Хільбургхаузен), нім. видавець-книготорговець. Заснував у Готі в 1826 р. видавництво «Бібліографічний інститут». З 1828 р. - одне з найбільших видавництв у Німеччині.

Брокгауз Фрідріх Арнольд (1732-1823) з родини німецьких видавців, учених, фундатор видавничої фірми (1814).

Брунетто Латіні (Brunetto Latini), італ. письменник (1220-1294), учитель Данте, пріор і секретар флорентійської республіки. Вигнаний гібелінами. У Франції написав енциклопедію тодішніх знань «La Tresor», передувала «Божественній комедії».